ACTA MEDICO-HISTORICA RIGENSIA

Acta medico-historica Rigensia (1997) III: 01–12

MUSEUM HISTORIAE MEDICINAE
MHM
PAULI STRADINI NOMINATUM

180791

Editores: Kārlis Ēriks Arons, Juris Salaks

Senatus consiliarius scientium:
Christa Habrich, Heinz E. Müller-Dietz,
Vytautas Siudikas, Jānis Stradiņš,
Arnis Vīksna, Rolf Winau

RIGA 1997

Lpt 1-76
3-22

Lpt
6/1

ACTA MEDICO-HISTORICA RIGENSIA

VOLUMEN III (XXII)
PAULI STRADINI MUSEUM HISTORIAE MEDICINAE

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
98- 598

ISSN 1022-8012

© Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, 1997
© *AML* Medicīnas vēstures institūts, 1997

SATURS

Priekšvārds 9
Preface 10

I

Heikki S. Vuorinen
Trace and Heavy Metal Analyses of a Skeletal Material in the Estimation of Health Status in 16th – 17th Century Turku (Abo), Finland..... 13

Volker Hess
Die Krankheit als Parasit: Die Entdeckung der Zeit in der theoretischen Pathologie..... 19

С.А. Чеснокова
Научная школа Карла Людвига и ее вклад в развитие физиологии и медицины в XIX столетии..... 39

Eugene J.Kucharz
Dr. Edmund F. Biernacki: Life and Contribution to the Discovery of Erythrocyte Sedimentation Rate..... 47

Jānis Stradiņš
Wilhelm Ostwalds Rigaer Jahre und die Entstehung der klassischen physikalischen Chemie 55

Susanne Hahn, Klaus Hartmann, Sylvia Kapplusch
Der Leipziger Anatom Werner Spalteholz (1861–1940) und seine Beziehungen zur Lehrmittelproduktion des Deutschen Hygiene-Museums..... 71

Øivind Larsen
Nachahmung oder Originalität: die Medizin in Norwegen um die Jahrhundertwende 1900 77

Roberts Girgensons
Interplay of Religion, Medicine and Prison Preliminary Historical Study..... 83

Imants Eglītis
Historical Aspects of the so-called Moscow Psychiatric School 89

Zuzanna Sočņeva, Juris Liepiņš
No Aleksandra Augstumu iestādes vēstures 99

Krists Gūtmanis
Bioķīmijas attīstība Latvijā no 1919. līdz 1940.gadam medicīnas aspektā 107

Vytautas Siudikas, Nijole Siudikiene, Zenona Šimaitiene
Smallpox and its Prevention in Lithuania in XIX–XX Century..... 113

Bent Olav Olsen
Recreation or Professional Necessity: The Travels Abroad by 19th Century Norwegian Doctors. Their Destinations and the Reasons for Choosing them 121

Vytautas Siudikas, Jonas Žekonis
Dentistry in Vytautas Magnus University 133

М.Б.Мирский
Профессор И.П.Алексинский – выдающийся российский хирург 137

В.П.Грицкевич
Биографии и их место в историко-медицинской науке 161

II

Jānis Stradiņš
Ansprache zur Eröffnung des Internationalen Symposiums «Ernst von Bergmann und die Medizin seiner Zeit» 173

Heinz E.Müller-Dietz
E.v.Bergmann und die «Kulturbrücke» Dorpat 177

Heinz-Peter Schmiedebach
Das Konzept Ernst von Bergmanns zur ärztlichen Fortbildung 187

Ilona Marz
Ernst von Bergmann – Förderer der Zahnheilkunde wider Willen? 197

Vents Miltiņš
Ernsta Bergmaņa pētījumi par sifilisu un lepru Vidzemes guberņā 211

III

Margareete Otter, Karin Otter
Outstanding Representative of Estonian Experimental Pharmacology: Georg Kingisepp 217

К.К.Васильев
Попечитель Рижского округа доктор медицины профессор А.И.Щербаков 223

Valda Pundure
Profesoram Ernstam Fērmanim – 125 229

Uldis Bērziņš, Velta Volksone
Ferdinands Neireiters 233

Vents Miltiņš
Latvijas Universitātes privātdocents Jēkabs Širons 237

Роальд Герке
Страницы жизни 241
О Роальде и семье Герке *(Я.Страдынь)* 251

Jekaterina Ērenpreisa
Jāņa Ērenpreisa skola 257
Jānis Oļģerds Ērenpreiss (1929–1996) 259

К.Г.Васильев
Два отрывка воспоминаний об историках медицины Риги 267
О Константине Георгиевиче Васильеве *(К.К. Васильев)* 267
Мои друзья - историки медицины Латвии 269
Первый научный форум историков медицины Латвии 277

Alfrēds Miltiņš
Mikrobiologs un zinātnes vēsturnieks Jūlijs Jākobsons 283

IV

Alvīne Ledaine, Arnis Vīksna
Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja darbinieki
no 1957. līdz 1997.gadam 287

Jānis Stradiņš, Kārlis Ēriks Arons, Juris Salaks
Māksla, medicīna, muzejs 299

Andris Caune
Atmiņas par manu tēvu gleznotāju Voldemāru Cauni un viņa sadarbību ar
Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeju 329

Valentīna Opalā
"Katram mūžā vienreiz jātiek tam pāri..." 337

Михаил Кунец
О тех далеких годах и пережитом (воспоминания о клинике и Музее
проф. П.Страдыня, 1945-1960 гг.) 349
Об авторе этих воспоминаний *(Я.Страдынь)* 349

Emerentīne Jirgena
Fotomākslinieks Krišs Rake (1897–1965) 363

V

Arnis Vīksna
Latvijas Medicīnas vēsturnieku apvienības darbības pārskats
no 1993.gada maija līdz 1997.gada 1.janvārim 367

Jānis Stradiņš
Veikums Latvijas zinātņu vēstures izpētē pēdējos gados (1996–1997) 385

Ян Страдынь
Итоги Балтийской конференции по истории науки 395

Valentīna Opalā
Cauri gadsimtiem laikā un telpā 401

VI

Valija Ruņģe
Ceļā no palpātora un auskultātora uz teleārstu 405

Heinz E. Müller-Dietz
Rezension über ein russisches medizinhistorisches Buch 412

В.П.Грицкевич
Новый труд по истории медицины России 417

Jūlijs Jākobsons, Alfrēds Miltiņš, Janīna Danusēviča
Pieci soļi latvijas medicīnas vēstures apguvē 425

Arnis Vīksna
Latvijas medicīnas sirdsapziņas darbs 428

Alfrēds Miltiņš
Pārdomas par Paulam Stradiņam veltītu grāmatu 430

Valda Ozoliņa
D.H.Grindelis un Latvijas farmācija 435

VII

Ein Wort über Pavel Efimovič Zabludovskij 439

Waltraud Müller-Dietz (1929–1993) 442

Jacqueline Sonolet (1916–1993) 444

József Antall, Historian, Medical Historian, Prime Minister
(8 April 1932–12 December 1993) 446

Jānis Arvids Āboliņš (1906–1994) 454

Евгения Шимкунайте (1920.11.03–1996.27.01) 456

Index 460
Instructions to Authors 478

PRIEKŠVĀRDS

Pēc triju gadu pārtraukuma klajā nāk zinātnisko rakstu krājuma *«Acta Medico-Historica Rigensia»* trešais sējums. Tā klajā nākšana ir Latvijas Medicīnas Akadēmijas (*AML*) darba rezultāts ciešā sadarbībā ar Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeju un ārvalstu medicīnas vēsturniekiem. Šis krājums veltīts Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja kā oficiālas valsts iestādes dibināšanas 40 gadu atcerei (1997. gada septembrī) – piebildīsim, ka kopš Paula Stradiņa ierosinātā medicīnas vēstures muzeja neoficiālas izveidošanas aprit jau 60 gadi. Bez tam 1997.gads iezīmē arī paša rakstu krājumu iznākšanas 40 gadus – 1957.gadā Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība laida klajā prof. Paula Stradiņa rediģētā rakstu krājuma «Iz istorii mediciny» (kopš 1992.gada *«Acta Medico-Historica Rigensia»*) pirmo sējumu, un lasītāju uzmanībai piedāvājamais sējums ir minētā krājuma 22.laidiens.

Tāpat kā iepriekšējie krājumi, arī šis ir medicīnas vēsturnieku internacionālas sadarbības rezultāts – autoru skaitā ir Latvijas, Igaunijas, Krievijas, Lietuvas, Norvēģijas, Polijas, Somijas, Ukrainas, Vācijas un citu valstu pārstāvji. Arī krājuma redkolēģija ir internacionāla. Krājuma saturs tematiski ir visai daudzveidīgs, bez noteiktas pamattematikas, taču nosacīti to var sadalīt vairākās plašās nodaļās.

Vispārēju zinātnisko rakstu nodaļā, kas ir visplašākā, ievietoti pētījumi gan par vispārējiem jautājumiem (teorētiskās patoloģijas sākumi, fizioloģijas un medicīnas attīstība K.Ludviga skolas darbos, reliģijas un medicīnas mijiedarbība cietumos, zinātnieku biogrāfiju loma medicīnas vēstures rakstīšanā, klasiskās fizikālās ķīmijas ģenēze sakarā ar Vilhelma Ostvalda darbības posmu Rīgā u.tml.), gan par atsevišķu atklājumu prioritāti (poļu zinātnieka *Dr.* E.Bernacka loma asins grimšanas reakcijas atklāšanā), gan par iepriekšējā laikmetā nenovērtētiem zinātniekiem (piemēram, prof. I.Aleksinska mūža un darbības iztirzājums), gan par slimnīcu (Rīgas Aleksandra augstumu iestādes) vēsturi. Ievērības cienīgs ir nelaika prof. I.Egliša mēģinājums izvērtēt Maskavas jeb t.s. Sņežņevska psihiatrijas skolas būtību, par ko joprojām norisinās diskusijas, kas bieži vien ir pretrunīgas un tendenciozas (sk., piemēram, grāmatu: Ф.Д.Бобков. КГБ и власть. – Москва, 1995).

Vairāki krājuma raksti veidoti pēc 18. Baltijas zinātņu vēstures konferences un ar to saistītā simpozija «Medicīnas vēsturnieki – amatieri un profesionāļi» (Rīgā, 1996.gadā no 17. līdz 19.janvārim) materiāliem.

Šai nodaļai piekļaujas publikāciju kopa, kuras pamatu veido Rīgā 1994.gadā notikušā starptautiskā simpozija «Ernsts Bergmanis un viņa laika medicīna» referāti (prof. H.E.Millera-Dīca u.c. darbi).

Personālijām veltītajā nodaļā uzmanību saista mediķa prof. R.Gērkes atmiņu stāstījums par savu tēvu akadēmiķi P.Gērķi, arī liecības par Kazahstānā kara gados deportēto čečeniešu medicīnisko aprūpi. Interesantas ir profesora K.G.Vasiļjeva atmiņas par medicīnas vēstures pētniecības stāvokli Rīgā 50.–60.gados, J.Ērenpreisas atmiņas par savu vīru – ievērojamo histologu un onkologu akadēmiķi Jāni Ērenpreisu u.c. materiāli.

Plaša krājuma sadaļa veltīta Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja vēstures aplūkojumam, ko ievada pārskats par muzejā darbiniekiem laikposmā no 1957. līdz 1997.gadam. Šīs nodaļas centrā ir saruna «Medicīna, māksla, muzejs» – par ievērojamu mākslinieku līdzdalību medicīnas vēstures muzeja veidošanā (ar tajā

iekļautiem vairāku mākslinieku – prof. J.R.Tillberga, A.Baušķenieka, G.Cilīša, M.Žaura u.c. atmiņu pierakstiem). Sarunai tematiski piekļaujas apraksti par mākslinieciem V.Cauni un I.Stradiņu un Ainažu ārsta M.Kuņeca atmiņas, arī par medicīnas vēstures muzeja darbības pirmajiem gadiem Paula Stradiņa slimnīcā.

Hronikas nodaļā sniegti materiāli par Latvijas medicīnas vēstures asociācijas un Latvijas zinātņu vēstures asociācijas darbību pēdējos gados, kā arī rezumēti 18. Baltijas zinātņu vēstures konferences galvenie rezultāti.

Atsevišķās nodaļās, kā allaž, sniegts jaunāko medicīnas vēstures grāmatu apskats un kritisks izvērtējums, tāpat piemiņas raksti par pēdējos gados mūžībā aizgājušiem medicīnas vēsturniekiem.

PREFACE

After a period of three years, the third volume of scientific articles *«Acta Medico-Historica Rigensia»* has been published. Its appearance is the result of close cooperation of historians from the Institute of History of Medicine (Latvian medical Academy, Riga) with Paul Stradiņš Museum of History of Medicine and foreign ones. This collection is dedicated to the 40th anniversary of Paul Stradiņš Museum of History of Medicine which was officially established in September, 1957. One should add that 60 years have already passed since the unofficial organization of the Museum of History of Medicine by Paul Stradiņš. Besides, the year 1997 is also a landmark of the first appearance of this collection of articles 40 years ago. In 1957 the publishing house of Latvia's Academy of Sciences issued the first volume of a collection of articles edited by Paul Stradiņš «Iz istorii mediciny» (since 1992, it has been called *«Acta Medico-Historica Rigensia»*) and this volume which is offered readers is the 22nd. issue.

Like the previous volumes, this volume has been prepared by international cooperation of medical historians. The authors are from Latvia, Estonia, Russia, Lithuania, Norway, Poland, Finland, the Ukraine, Germany etc. The editing board of this collection is also international. The content is varied without one definite basic theme, although we may divide it into several related rather wide parts.

In the part including general science, which is the widest, research articles are included concerning theoretical problems (the origin of theoretical pathology, development of physiology and medicine in works coming from C.Ludwig's school, reciprocation of medicine and religion in prisons; the role of biographies of scientists when writing a history of medicine; the genesis of classical physical chemistry connected with Wilhelm Ostwald's period of activity in Riga etc.), as well as articles about the priority of some discoveries (the role of Polish scientist Dr. E.F.Biernacki in revealing blood sedimentation reactions), about previously unrecognized scientists (ex. g. a review of Prof. I.Aleksinsky's life and work), also about the history of hospitals (ex. g. the Riga «Alexandershöhe» institution). Of considerable importance is the attempt of late Prof. I.Eglītis to evaluate the essence of the Moscow or Snezhnevsky School of psychiatry, which is still under discussion being often contradictory and biased (sec. e.g. the book by F.D.Bobkov. KGB and Power, Moscow, 1995).

Several articles of this volume are included from the 18th Baltic Conference of History of Sciences and materials from the symposium connected with it «Medical historians – amateurs and professionals» (Riga, 1996, 17. – 19. January).

Several publications adhere to this chapter, which are basically works from the international symposium which took place in 1994 «Ernst Bergmann and his Contemporaries in Medicine» (works by H.E.Müller-Dietz et al.).

In the chapter dedicated to personalities attention is drawn to doctor R.Gerke's reminiscences about his father, academician P.Gerke, as well as his statement about the medical care of the Chechenyans deported to Kazakhstan during the

war. Likewise, of interest are the memoirs of professor K.G.Vasilyev about the conditions for research in medical history during the 50–60, memories of J.Ērenpreisa about her husband – the outstanding histologist and oncologist, academician Jānis Ērenpreiss and other materials.

A large part of the volume has been devoted to the history of Paul Stradiņš Museum of History of Medicine, with an introduction about the museum workers during the period from 1957 to 1997. The central article is a talk «Medicine, Art, the Museum» about the participation of outstanding artists in the formation of the museum (including reminiscences written about Prof. J.R.Tillbergs, A.Baušķenieks, G.Cilitis, M.Zaurs etc.). This talk is topically connected with descriptions about painters V.Caune and I.Stradiņa, as well as with the reminiscences of Ainaži doctor M.Kuņec and the first years of the activities of the museum at the Paul Stradiņš hospital.

The chronicle publishes materials about the activities of the Association of Latvia's history of medicine and the Association of Latvian Medical Historians of Latvia's historians of science during the past years; likewise a *resumé* is given about the result of the work of the 18. Baltic Conference of the history of sciences.

A separate chapter is devoted to an overview and evaluation of books on the history of medicine, as well as *in memoriam* articles of those historians of medicine who have passed away during this time.